

ITINERARIS DE LECTURA
Lluís-Anton BAULENAS

Edició:
Institució de les Lletres Catalanes
Portal de Santa Madrona, 6-8
08001 Barcelona

Elaboració:
Servei d'Ensenyament del Català
Via Augusta, 202
08021 Barcelona

Autora:
M. Lluïsa Bruch i Salada
Coordinació:
Maria Areny i Busquets

Barcelona, setembre de 1999

LLUÍS-ANTON BAULENAS

1. QUI ÉS?

Lluís-Anton Baulenas Setó neix a Barcelona, el 1958, en una família típica del barri de Sant Andreu. Es llicencia en Filologia Catalana i es dedica a la docència; primerament a l'ensenyament privat i, més tard, al mateix institut de secundària on havia estudiat d'alumne. Li agrada la llengua; fins i tot fou pioner en la redacció d'un manual destinat a l'alumnat de COU en una època en què bona falta feien aquestes publicacions. Segons l'autor, la professió de docent és una etapa que forma part del passat, del qual ha mantingut, tanmateix, l'interès per la llengua. A més a més, el fet d'haver après una tècnica constitueix un bon pòsit per a l'exercici de la seva tasca literària. Com ell mateix diu:

Jo sóc de llengua, sóc un tècnic en aquest sentit i, per tant, doncs, no m'ha deixat més empremta (estudiar Filologia catalana) que tenir una curiositat enorme per un mitjà d'expressió que és el de la llengua.¹

Sense precedents literaris familiars, s'inicia en el món de la literatura a través del teatre (com a actor, autor i director teatral) i des d'aquesta plataforma és com veu possible traslladar públicament a l'exterior el que significa escriure i publicar, i trencar, doncs, la barrera cultural i classista que podia suposar, per a un jove com ell, perdre la vergonya i superar l'atreviment d'escollir aquesta professió:

El teatre em va permetre de descobrir que jo podia “crear” alguna cosa i que aquesta cosa podia fer-se realitat. Fins en aquell moment, jo, com la majoria de la població, sobretot si ets de barri, pensava que els “creadors” eren els altres. Uns altres. Era normal i acceptat. Gràcies al teatre vaig descobrir que jo també podia crear. És, doncs, gràcies al teatre, que sóc escriptor.²

Aquests orígens teatrals els trobem en l'adaptació que va fer de l'obra *Els darrers oficis*, de Boris Vian, representada al Llantiol i a diversos bars de Barcelona, durant la temporada 1986-1987, o amb la interpretació, el mateix 1987, dels seus propis textos —*Històries negres*— en alguns bars del barri de Gràcia i en locals underground.

És en aquest any 1987 que pren la decisió de deixar la docència per dedicar-se exclusivament i professionalment a la literatura.

A l'hora d'analitzar la seva trajectòria personal, cal tenir en compte la valentia amb què deixa una feina estable per dedicar-se de ple a escriure, amb tot el que suposa de risc llençar-se a l'aventura de fer i de viure d'escriptor:

Tinc fama d'una certa vocació de risc perquè em presento a molts premis, i en part és una qüestió de caràcter Jo sóc així. [...] Però això d'optar als premis també va molt lligat amb la meva opció personal de viure de la literatura i, concretament, de la literatura en llengua catalana, cosa molt complicada.³

¹ MINOBIS, M. “Entrevista a L-A. Baulenas”. A *Punt de lectura*. Barcelona: Institució de les Lletres Catalanes, gener de 1998, p. 8.

² BAULENAS, L-A. “Nota de l'autor”. A *Punt de lectura*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Institució de les Lletres Catalanes, gener de 1998, p. 4.

³ *Avui* [Barcelona] (18 de setembre de 1998)

Els anys següents significaran, per a Baulenas, la irrupció de ple en el món literari català, tant en l'àmbit de la narrativa com en el del teatre, si bé, com tots els començaments, seran difícils. És per això que compagina la seva feina d'escriptor amb col·laboracions habituals a la premsa escrita i amb altres tasques relacionades amb l'art d'escriure com, per exemple, l'actualització d'autors clàssics medievals catalans (Ramon Llull, Ausiàs March, Francesc Eiximenis...) o la traducció, tasca que continua exercint encara ara i per la qual ha estat prou reconegut, tal com ho indica el premi Josep M. de Sagarra de traducció que obtingué el 1989 amb *Donar al Cèsar*, de Marguerite Yourcenar.

També ha traduït *Cal dir-ho?* d'Eugène Labiche; *Dos en un balanci*, de William Gibson; *El llarg viatge d'un dia vers la nit*, d'Eugene O'Neill, a més d'obres de Jean Cocteau, Albert Camus, Boris Vian, Sam Abrams, Friedrich Dürrenmatt...

Fins al 1994, tot i que guanya premis (considera que la millor manera de promocionar-se és presentar-se als premis literaris o bé demanar ajuts a la creació), publica i obté crítiques força favorables —tant per l'estil, com pels temes o el domini de la llengua—, li costa sortir de l'anonimat i fer-se un lloc; a més, l'escassa promoció editorial dels seus llibres no l'ajuda gaire a fer-se conèixer.

La primera obra publicada és *Qui al cel escup* (1987), que recull alguns relats pels quals havia guanyat el premi Jacme March l'any anterior i altres de nous. En nou històries protagonitzades per éssers marginats, solitaris, víctimes d'una situació esperpèntica fruit de l'atzar, ens mostra una visió negra i crua de la realitat.

Sus scrofa (1988) (nom que científicament reben els porcs salvatges) és la primera novel·la de Baulenas, que recupera deu anys més tard substituint-ne el títol original pel d'*Els caníbals*. Novel·la ambientada al món rural, transcorre en un poble fantasmagòric anomenat Viladebocs i habitat únicament per un home, criador de porcs i enterramorts, i la seva filla. La simbiosi que es produeix entre aquest i els porcs que cuida —autèntics protagonistes de la novel·la, superiors als humans— supera la intriga del triple assassinat que es produeix.

A *Neguit* (1988), Premi la Piga de novel·la eròtica, com a la majoria de les seves obres, Baulenas adopta un to irònic per ridiculitzar un seguit de situacions; potser, però, és més original pel fet d'introduir la sàtira en una novel·la eròtica. La ridiculització que l'autor fa de les oposicions, de les relacions de poder i, sobretot, de l'estupidesa humana dóna a l'obra un clar sentit caricaturesc.

Càlida nit (1990) obté el premi Documenta 1989 i tanca aquesta primera època de l'escriptor. L'obra és un recull de tretze històries que giren al voltant d'un eix que les relaciona: l'ambient nocturn d'un drugstore. Els protagonistes de cadascuna són marginats, solitaris, fracassats, desarelats... que de seguida podem situar en aquest submón urbà i barceloní. Els tons negres i els tocs d'humor contribueixen a perfilar l'atmosfera d'aquesta nit urbana. *Càlida nit* recorda, per la temàtica i pel tractament grotesc de la realitat, la primera de les seves publicacions: *Qui al cel escup*.

La publicació d'una obra menor, el 1990, *Rampoines/451*, farà de pont entre les dues grans èpoques de l'autor, la de l'inici i la consolidació. Amb aquesta obra s'introdueix, en certa manera, en el terreny de la ciència-ficció (recordem la novel·la *Fahrenheit 451*) amb l'objectiu de fer elevar la importància del llibre, justament a partir d'un context on tan aquest com la lectura són absolutament prohibits. Aquesta preocupació, fruit sens dubte de la seva sensibilitat com a professor, el porta a plantejar el tema de manera humorística de manera que el jove —i no tan jove— de seguida sap cap a quin bàndol cal decantar-se.

Segons David Castillo, amb el nou canvi de dècada, ja als noranta, neix el nou Baulenas narrador i es consolida de ple amb la publicació de tres grans novel·les: *Noms a la sorra* (1995), *Alfons XIV, un crim d'estat* (1997) i *El fil de plata* (1998). En aquesta nova etapa deixa d'apostar únicament pel to més esperpèntic de les seves obres anteriors per

escriure històries de personatges anònims que tenen en comú el fet d'haver estat marcats per la Guerra Civil.

La seva obra literària —més aviat minoritària a la primera època— adquireix ara una projecció extraordinària: queda finalista del Premi Sant Jordi 1994 i 1996 amb les dues primeres novel·les i obté el premi Carlemany de novel·la 1998 i el premi a la crítica narrativa Serra d'Or 1999, amb la tercera. Aquest fet li aporta publicitat, vendes, millora econòmica, la creació d'un públic lector fidel i, sobretot, unes crítiques unànimement favorables. Finalment, pot fer realitat el seu somni: fer novel·les i viure'n, concentrar-se en la feina d'escriure i no distreure's amb altres tasques.

Tot i que els crítics es refereixen a aquestes novel·les com una trilogia, no era aquesta la intenció de l'autor en escriure Noms a la sorra, la primera de les tres. Tenia un conjunt d'idees sobre la Guerra Civil que volia explicar, sense preocupar-se del nombre de llibres que en podien sortir. Així, mentre en aquesta, a través de les aventures de la protagonista, ens parla de l'exili, lligat amb els grans esdeveniments històrics de l'època: Guerra Civil, dictadura de Salazar, colonialisme i revolta a Angola..., la segona novel·la, Alfons XIV, un crim d'estat, se centra en el tema de terrorisme d'estat des de la perspectiva d'un agent dels serveis secrets del règim franquista, un mercenari —fruit de la misèria de la postguerra— acostumat a obeir, sense cap mena d'escrúpols, les ordres dels seus superiors militars. La novel·la exposa els trets definidors de la doctrina política franquista (cosa que la fa molt interessant per treballar amb els alumnes) i incita a la reflexió per part del lector.

La tercera, El fil de plata, en canvi, és la història d'una amistat entre tres joves que viuen l'esclat de joventut en un ambient de màxima sensació de llibertat, durant la República, als quals la Guerra Civil estronca les vides i en marca el destí. El tema, però, no és la violència que produeix la guerra, sinó un cant a la vida, l'amistat, l'amor i les petites coses de cada dia.

Pel que fa a la seva incursió en el món teatral, Baulenas espera encara una oportunitat. Si bé ha publicat força obres com No hi ha illes meravelloses (1992), Melosa fel (1993) —premi Ciutat d'Alcoi 1989 i estrenada, en una versió en castellà feta pel mateix autor, amb el títol de Dulce hiel el 1990—, El Pont de Brooklyn (1995) —amb la qual tornà a guanyar el premi Ciutat d'Alcoi 1995— i Trist com quan la lluna no hi és (1995), no ha tingut encara l'oportunitat d'estrenar-les dins els circuits comercials establerts. Tot i així, el 1993 crea la seva pròpia companyia de teatre «Grup íntim de teatre La Darrera» i estrena Un arabesc a la pell (1993), Cabaret d'hule i sofregit (1994) i Kinokabaret (1996), dirigida per Joan Riera.

Actualment, es dedica a repassar totes les coses que tenia fetes en aquest camp, a l'espera de poder-les representar, ja que l'autor diu que, mentre en la narrativa no depèn de ningú i pot conduir ell mateix la feina, en el teatre necessita de terceres persones (El pont de Brooklyn no es va poder estrenar finalment, després d'estar encallada al Poliorama i al Teatre Nacional). Creu que el secret és poder tenir l'oportunitat d'estrenar, de mostrar les seves obres i veure si agraden o no. Li agrada el risc, per això es vol ensenyar i vol estrenar:

Fins que no em demostrin que no serveixo, com que sóc molt tossut, penso intentar-ho.[...] Fa dos anys que espero que em diguin si serveixo o no. No n'escric més perquè si no estrenes no es pot avançar. [...] Jo vinc del teatre, que és un món molt passional. T'agafa el verí del teatre i no et deixa. Les coses es fan en grup i hi ha grans amors, grans odis i grans emocions. [...] Totes dues coses m'agraden, però

en el teatre demano la meua oportunitat, com els toreros. No és tant la meua vocació com l'espina que haig d'arrencar.⁴

En aquest sentit, l'any vinent potser això serà realitat, ja que s'ha previst d'estrenar *Melosa fel i Trist* com quan la lluna no hi és. Mentrestant, es troba més bé fent novel·la, narrativa; potser quan s'estreni alguna obra seva amb condicions, li tornarà a sortir el «cuquet» de fer teatre.

2. QUÈ ESCRIU I COM ESCRIU?

Baulenas es declara escriptor perquè publica i viu d'això. Aquest és el seu ofici: estar a casa seva fent teatre i novel·les, i, sense pretendre fer una crítica de la incidència mediàtica dels mitjans de comunicació i de la diversitat de feines que pot arribar a fer un escriptor, ell cada vegada limita més les seves col·laboracions a la premsa, perquè en paraules seves:

Pel que fa a la creativitat, tenint en compte la meua experiència, que quan més vols abastar, menys energies concentres en una cosa, les probabilitats que surti bé són més petites...⁵

No vol sacralitzar, però, el seu ofici. La seva feina significa coherència, treball, compromís i joc. Convençut que la literatura ja no té la funció ideològica d'altres temps, li aporta plaer solitari i possibilitat d'aïllament i, sobretot, el convenciment que ell s'ho passa bé i que alguns lectors també, quan llegeixen les seves obres: la literatura l'entenc com un joc lúdic i com a tal tendeixo a jugar i a experimentar en diferents ambients.⁶ Per això li interessen diversos camps: contes breus, narracions, teatre, novel·la eròtica, novel·les amb rerefons històric o novel·les de sentiments.

No té lectures fonamentals que l'hagin induït a ser escriptor, però considera que cap lectura no ha estat mai una pèrdua de temps. Admirador de Monzó, sobretot a l'inici, reconeix que, des de sempre, ha estat interessat pels autors nord-americans, tant en teatre com en novel·lística, i que té tendència a escriure sobre allò que li agrada com a lector. De fet, tant els seus llibres de relats com les seves obres de teatre responen a aquest corrent anomenat *dirty-realism*, un realisme que es fixa en el cantó més lleig de la vida contemporània. No se n'amaga pas, perquè el seu primer llibre de relats —*Qui al cel escup*— conté dedicatòries a escriptors com Bukowsky o Boris Vian (lectures seves en aquells moments). Tot i així, considera que se n'allunya substancialment en el sentit que, a diferència d'aquests autors, no li interessa gens de reflectir a les seves obres les seves experiències personals i els seus problemes; més aviat mostra predilecció per imaginar situacions noves i situar els personatges en circumstàncies extremes (com diu l'autor, parlant de la protagonista de *Noms a la sorra*: “A veure com se'n surt!”) i fins i tot angoixants. D'aquí ve que senti tanta predilecció per personatges desarrelats, marginats, psicòtics, solitaris, fracassats... que, malgrat tot, són tractats amb una certa simpatia per part de l'autor:

He volgut desmarcar-me del relat post-modern, de tota aquesta literatura de gent guapa i moderna... perquè sembla com si tots fóssim moderns, yuppies i executius.

⁴ *Avui* [Barcelona] (11 de febrer de 1999)

⁵ MINOBIS, M. “Entrevista a L-A. Baulenas”. A *Punt de Lectura*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura. Institució de les Lletres Catalanes, gener de 1998, p. 9.

⁶ *Diari de Barcelona* [Barcelona] (12 de desembre de 1989)

Es presenta gairebé sempre un món determinat i se n'oblida un altre que pot resultar molt més suggerent. [...] M'interessa aprofitar el seu valor literari.⁷

Alguns d'aquests personatges són extrets de la realitat i, després, són convenientment manipulats per l'autor. Així, el protagonista de *Sus scrofa*, l'enterramorts i criador de porcs, segons Baulenas, està basat en una persona real, que de nen va estar a punt de ser devorat pels porcs i va quedar mutilat. M'interessà situar aquest personatge com l'únic habitant d'un poble fantasma. Jo començava a estudiar, aleshores, el tema de la guerra civil, i vaig voler relacionar aquesta història amb aquell període.⁸

La tria d'una estètica basada en la ironia, el sarcasme, l'humor negre i fins i tot l'esperpent és l'opció que ha pres l'autor en la majoria de les seves obres (tant en els relats com en les novel·les), si bé el to marcadament esperpèntic de la seva primera època cedeix el pas —tot i que es resisteix a desaparèixer del tot, ja que continua present, en menys proporció, a la novel·la *Alfons XIV*— a unes novel·les de sentiments, amb el panorama de la guerra com a teló de fons. Tanmateix, la ironia present a les seves obres és la que salva cada història d'un final pessimista o negatiu. Si bé es plantegen històries o situacions que fan reflexionar, sempre se n'extreu la conclusió que, malgrat tot, és possible de tirar endavant.

Si les històries que escriu, en el teatre sobretot, són històries d'ara i urbanes, és perquè li interessa el món contemporani, els seus orígens, els seus referents, tot i que, en el camp de la narrativa, aconsegueix l'èxit amb la publicació de les tres novel·les ja esmentades que tenen una mateixa intenció: descriure les vides de persones anònimes marcades pel rerefons de la Guerra Civil, tema que tanca un cicle perquè ja n'ha dit tot el que n'havia de dir.

A l'autor, li agrada la història i concretament la nostra, entre altres motius, perquè està plena d'infinat de temes per tractar; té moltes possibilitats. A més, els temes històrics permeten parlar dels assumptes actuals i amagar-los en el passat. No li interessa, però, fer revisió de conceptes històrics, sinó explicar situacions de personatges anònims, normals i corrents. En totes aquestes obres, doncs, tot i l'elaboradíssim treball de documentació, guanya la ficció literària, és a dir, la recreació d'uns personatges anònims amb les seves preocupacions, il·lusions i aventures, que són com són a causa de la guerra. Aquesta és una de les característiques que potser el fa més innovador dins el panorama actual de la literatura catalana.

En la ficció literària que ha creat Baulenas és del tot impossible destriar allò que pertany al món narratiu del que forma part del món teatral. De fet, potser perquè procedeix del món del teatre, totes les seves obres es caracteritzen per tenir molta acció, tant si són novel·les com relats, i encara que vagi prenent cos el perfil dels protagonistes, aquests sempre es caracteritzen per pensar poc i viure molt intensament tota mena d'intrigues i aventures. D'altra banda, fruit també d'aquell joc de què parlàvem abans, reutilitza el seu corpus literari i teatralitza relats (*Melosa fel* conté algun relat de *Qui al cel escup*) o bé a la inversa (en *El pont de Brooklyn* se serveix de dos personatges de dos relats diferents de *Càlida nit*), encara que això signifiqui canviar-ne lleugerament la trama o el desenllaç de l'acció. A més a més, i també com a pur divertiment, fa reaparèixer un mateix personatge a llibres diferents (per exemple, el *Laszlo Stepanovic* de *Noms a la sorra* reapareix novament a *El fil de plata*). Com diu l'autor, és una manera de recuperar els fills, perquè no quedin desemparats, sobretot si són d'aquella primera època.

⁷ *El Temps* [València] (18-24 de desembre), núm. 287, p. 69.

⁸ *La Vanguardia* [Barcelona] (20 d'abril de 1998)

Una de les característiques més evidents que hom descobreix quan llegeix la seva obra és aquesta gran capacitat de mantenir l'interès del lector, el qual està en neguit i en tensió fins que no acaba les darreres pàgines del llibre. L'ús d'una tècnica narrativa que s'allunya de l'estructura lineal més habitual de plantejament, nus i desenllaç —condicionada també per la tria d'una estètica on la ironia i fins i tot el sarcasme són fonamentals— fa que a cada llibre tingui una estructura complexa, ja sigui exposant els fets a partir de diverses veus simultànies, ja sigui presentant-nos una doble acció, una novel·la dins la novel·la. La utilització, sovint, de la primera persona narrativa serveix per acostar-nos més fàcilment al personatge, per deixar-nos seduir. El recurs de la tècnica del flash-back és present a gairebé totes les seves obres, potser per aquesta voluntat de fer-nos més complexa la realitat. Com diu l'autor, la tècnica vàlida és la de narrar de forma atractiva.⁹

Les constants provatures que fa —reprement històries antigues i continuant-les, abandonant-ne d'altres per a una millor ocasió— consisteixen, sovint, a triar el nivell de llenguatge més adequat a cada situació i a cada personatge i, sobretot, a triar el punt de vista narratiu. De vegades comença una novel·la i només en sap el final (Noms a la sorra); d'altres, només té clares les escenes del desenvolupament i no en coneix ni el començament ni el desenllaç (Alfons XIV); a la darrera, en canvi, ha fet una mena d'esquema global de l'obra i, tot i que l'ha anat canviant, n'ha mantingut l'esquelet.

Una altra influència teatral a l'hora de fer la novel·la és l'organització dels blocs narratius i, sobretot, de les escenes. Si Baulenas ja té fama de ser massa teatral i escenogràfic quan fa novel·la i massa literari quan fa teatre, el cert és que li agrada anar de l'enfocament general —ambientació— a detalls particulars i concrets; ara bé, hi ha moltes el·lipsis, molts talls; fa saltar els personatges d'un lloc a l'altre o d'un moment a l'altre per concentrar-se només en les escenes o situacions que vol destacar. En aquests casos, quan s'atura, la descripció que en fa és minuciosa i detallada.

3. ITINERARIS DE LECTURA

➤ **Rampoines/451**

Edat de lectura

Recomanable per a nois i noies a partir de 14 anys. Darrere dels trets humorístics i en un gènere que ratlla la ciència-ficció, Rampoines/451 és un llibre ambiciós i utilíssim des del punt de vista didàctic, ja que amb les reflexions que hi aporta pot contribuir a desvetllar l'hàbit lector dels alumnes.

Argument

L'acció se situa al Regne de Gotolània, al segle XXI, concretament 43 anys després de la Reial Revolució en què el rei Martí I va fer volar l'edifici de l'antiga Biblioteca Nacional Republicana. Des d'aleshores ençà, per reial decret, és absolutament prohibit llegir, tenir o mirar un llibre, i desobeir aquesta ordre significa ser ferotgement perseguit pel poder establert: t'adones de la bogeria que és, jove súbdit, que per una caiguda involuntària en la lectura perdis els avantatges que et dona la plena integració en la nostra societat, tranquil,

⁹ *Avui* [Barcelona] (5 de març de 1997)

reposat i respectat i no perseguit pel carrer com una rata?¹⁰ Tot i així, però, hi ha molts ciutadans que no s'hi conformen i lluiten per llegir clandestinament.

La trama de la novel·la, pràcticament inexistent, se centra en la persecució que, des de la plaça de la Font de l'Oca, a la ciutat d'Aiqueмона, el patruller Manguta exerceix sobre tots aquells habitants que defugen la prohibició: bibliotraficants i bibliocamells, lectors exhibicionistes, parelles clandestines que llegeixen d'amagat, lectors amb síndrome d'abstinència, sectes de lectors...

El llibre inclou lligams amb fets culturals, ambientals, institucionals, i elements literaris de referència que, amb l'ajut del professor, podran fàcilment relacionar amb la realitat cultural i sociopolítica més propera. També és interessant el recurs d'utilització de diferents tipologies textuais (relat en tercera persona, definicions del videodictionary, publicitat, cartellera d'espectacles, notícies de la premsa...).

Tema

El títol del llibre —com si fos un homenatge a Fahrenheit 451— i el tema que planteja —tot i que no és original— respon a un clar objectiu didàctic, que adquireix més força si es té en compte que l'autor prové del món de la docència: desvetllar en el lector l'interès pel llibre i el plaer per la lectura. La persecució asfixiant per part del poder establert —el rei, la policia, els funcionaris i totes les associacions i centres de rehabilitació per a la desintoxicació dels biblioaddictes— contra la producció, el comerç, la tinença i l'ús dels llibres i, en conseqüència, contra tots els lectors —considerats éssers menyspreables— contrasta amb l'afany dels habitants que malden pel plaer de la lectura, encara que sigui clandestinament i jugant-s'hi la vida.

Rampoinés/451 és una paròdia que respon a una manifesta intenció humorística i satírica (el mateix prospecte que s'inclou al llibre, com si fos una recepta d'un medicament, amb els ingredients, les propietats, els efectes secundaris, i el sistema de preparació, fa esclatar una gran rialla just abans de començar-ne la lectura), i també crítica, ja que planteja com és l'existència en un món sense llibres.

La complicitat amb el lector és abundant al llarg de l'obra, no únicament per aquesta voluntat de situar les referències concretes a llocs i situacions molts properes, sinó també perquè s'hi destaca, de manera notòria, aquesta associació del llibre amb la llibertat, —a través del contingut de les cites literàries o dels poemes disfressats que s'hi inclouen— i també, de l'extrapolació llibertat-república, com es fa palès en la designació dels lectors (són anomenats rates lectores republicanes o biblioaddicta republicanota).

Personatges

La novel·la és un seguit d'episodis deslligats de la vida dels habitants d'Aiqueмона, els quals, de fet, o són partidaris del règim establert o en són contraris perquè són lectors.

Tot i així, el personatge que representa la llei i l'ordre és el temible patruller Enric Manguta, el número u de la promoció del cos de la Policia Reial, especialista en la lluita antilibre i entrenat en les tècniques més modernes del combat contralectura. Orgullós de formar part de l'engranatge que manté el poder establert, considera els lectors uns degenerats, unes rates, i viu per eliminar-los dels carrers. No obstant això, té un secret: de petit, va ser temptat en trobar a casa seva un full de paper. El traspals, però, que li produí aquella lectura que acabava dient el poeta sap que cada poema és un crit de llibertat¹¹ el

¹⁰ BAULENAS, L-A. *Rampoinés/451*. Barcelona: Columna-Jove, 1990, p. 15-16.

¹¹ BAULENAS, L-A. (1990) p. 25.

feren convèncer per sempre del tumor maligne que s'escampava pel cos social.¹² Sol i sense família —viu a la residència de Patrullers Rei Martí— només descansa per tornar a fer el torn de l'endemà sense defalliment i, així, eliminar el llibre i tot aquell que s'hi relacioni.

En el mateix bàndol que el patruller Manguta, apareixen altres personatges secundaris, com el ciutadà Taximan i la Senyoreta Elsa. Els personatges lectors, despullats fins i tot de nom, no surten a la novel·la com a éssers concrets, sinó que són denominats biblioaddictes, exhibicionistes, esclaus, traficants de llibres, lectors amb síndrome d'abstinència, bibliodependents, iniciadors en la lectura..., és a dir, personatges que transgredeixen la llei i acaben essent descoberts.

Suggeriments didàctics

1. Lluís-Anton Baulenas utilitza en aquest llibre diferents formes expressives, des de definicions del diccionari (videodiccionari) que s'utilitza en aquell país, fins a notícies de premsa (videodiari), anuncis publicitaris, cartellera d'espectacles... Per aquest motiu, pot ser molt interessant que els alumnes reconeguin la diversitat d'estils, nivells i registres lingüístics emprats.
2. Els lligams amb fets culturals, ambientals, geogràfics, etc. que apareixen a la novel·la poden originar un treball divertit per als alumnes, que consistirà a identificar aquesta llista de sobreentesos amb la realitat actual (la ciutat d'Aiquemona, el mercat de les Reials Flors de Lis, El Reial Centre Dramàtic Nacional, el Pòster de Medellín...).
3. Els alumnes que hagin iniciat l'estudi de la història de la literatura o que siguin bons lectors no tindran cap dificultat per esbrinar les cites literàries o els poemes disfressats que, a mode de paròdia, es referencien a la novel·la (Elegies de l'altra banda, Assaig de càntic a la bibliofarmàcia, Estrofes d'exili, Jo tem llegir, Vídeo dels fets...). Pot ser interessant de fer-los notar com l'estil els fa perfectament identificables malgrat que se n'hagi canviat el text.
4. El tema que planteja aquesta novel·la pot originar un interessant debat a l'aula sobre el plaer i el poder de la lectura. S'hi han d'argumentar totes les posicions: la que defensa que això només pot ser ciència-ficció; la que creu que s'ha de complir la llei establerta, sigui la que sigui; la que defensa el plaer de la lectura per ell mateix; la que creu que la lectura és símbol de llibertat, la que creu que no és necessària la lectura per a la humanitat; la que creu que és una evasió de la realitat i del món hostil que ens envolta, etc.
5. L'associació que es produeix entre lectura-llibertat i llei-repressió és un dels trets més interessants de la lectura didàctica de la novel·la. Els alumnes poden fer una anàlisi de la repressió que exerceix el poder establert contra els lectors, a partir de tots els mitjans de què disposa, i centrant-se especialment en el capítol 11 "L'escola Gotolana". A continuació, es pot discutir l'aportació de l'humor en el tractament d'aquesta repressió.

¹² BAULENAS, L-A. (1990) p. 24.

➤ Qui al cel escup...

Edat de lectura

El misteri, la gosadia, les situacions grotesques que presenten aquest aplec de relats en fan recomanable la lectura als alumnes a partir de 16 anys, estudiants d'ensenyament secundari postobligatori. D'altra banda, el gust per un estil dur, proper al gènere de novel·la negra, pot representar per a aquests nois i noies un element atractiu que contribueixi a desenvolupar el plaer per la lectura.

Argument

El primer relat —“El cas de l'orfe forassenyat”— explica, a través de diversos personatges, el suposat crim comès per un jove psicòtic, de tendències antisocials i amb un gran afany de venjança.

“El cas horrible de l'assassí de Columbus (Ohio)” és la història d'un condemnat a mort que rep, en els moments previs a la seva execució, una visita que farà capgirar el seu destí.

En “El cas dels folls amb mirada de boig”, els quatre protagonistes, individus normals que es tornen folls després d'una crisi que els fa sentir-se decebuts del món i de les persones, moren per error en mans d'uns guàrdies de seguretat.

“El cas pietós de la insulinòmana desfermada” narra el procés de realització personal d'una dona que, des de les seves misèries, és utilitzada per una altra dona, també marginal.

A “El cas commovedor de la ciutadana possessiva”, la protagonista duu fins a l'últim extrem la recomanació de l'Ajuntament intentant marcar tot el que és seu, fins i tot el seu marit.

La sort que té a la vida el protagonista d'“El cas del desaparegut admirable” li és esquivada en el moment que més la necessitava, perquè acaba essent víctima d'una confusió.

En “El cas de l'atropellat sentimental”, en Quimet relata els records que, des d'una ambulància i víctima d'un accident, té de les seves companyes sentimentals.

En “El cas de la religiosa mancada d'amor” es produeix un desdoblament de personalitat de la monja després de patir durant tota la vida la comparació amb la germana morta.

Finalment, “Necrològica rànica”, recull, a mode d'homenatge a Joan-Salvat Papasseit, l'agonia del poeta en allò que és l'estat d'ànim creatiu.

Tema

Els títols dels nou relats (com diu l'autor, amb to irònic, en agraïment a Perry Mason) ja ens indiquen que aquest llibre tractarà d'històries de personatges singulars amb inclinacions incontrolades (bojos, assassins, possessius, mancats d'amor, “voyeurs”...), “vicis” que els duen a l'aïllament en el si de la societat; són, doncs, “casos”.

La dedicatòria que encapçala alguna de les narracions a referents literaris com Boris Vian o Charles Bukowsky és també prou significativa per fer-nos adonar de quin tipus de literatura hi trobarem: visió desintegradora i corrosiva de la societat, com tot el corrent del realisme brut (dirty-realism).

La deformació més o menys sistemàtica de la realitat que, en alguns relats, esdevé esperpèntica —amb crims, assassinats o accidents fortuïts— provoca immediatament en el lector el rebuig per aquesta mena de societat. Els personatges que hi ha en joc són éssers marginats, solitaris, obsessionats, incògnits, aparentment normals però amb una

sensibilitat especial que, en un moment determinat, explota i, aleshores, esdevenen perillosos.

En molts casos, però, és la mateixa societat la responsable de les situacions que desencadenen els personatges, a causa, justament, de la manca d'humanitat, de les agressions constants, de les necessitats insatisfetes. La “demència dels protagonistes”, doncs, és inseparable de la “demència de la societat” que, generalment, és la causant d'aquesta follia quotidiana. Si més no, és culpable de la incomunicació, del desemparament, de l'alienació dels individus protagonistes de cada història. La manca d'humanitat d'aquesta societat és la que fa que aquests personatges esdevinguin perillosos.

Estructura

L'estructura narrativa d'aquests relats és diversa i, com en la majoria d'obres de Baulenas, complexa. L'acció no segueix l'ordre cronològic dels fets, potser pel recurs constant de l'humor corrosiu, la ironia i el sarcasme; de vegades, respon a una estructura polièdrica on els fets ens arriben explicats per veus diferents, amb l'ús dels registres i les tipologies textuais corresponents —segons que sigui per mitjà d'una conversa entre veïns, d'una notícia periodística, d'una confessió en primera persona, d'un informe policial, etc.— de manera que, quan coneixem el desenllaç, al final del relat, ha adquirit tant de cos la trama central, que gairebé ja no ens interessa.

En altres ocasions, és un narrador omniscient el que relata els fets per donar pas més endavant al diàleg o al monòleg dels personatges; en d'altres, el narrador presenta un conjunt de “casos de bogeria”, aparentment deslligats —fins i tot, en l'estructura, són presentats en capítols diferents— que entren en contacte en el desenllaç, tot i que el nou capgirament dels fets ens fa oblidar les seves històries particulars.

La narració en primera persona, en forma de monòleg i amb totes les seves variacions, al corrent de consciència, que deixa parlar el pensament, també és present en alguns dels relats; finalment, amb la tècnica del flash-back, el desenllaç de la història ens duu al començament de la narració dels fets.

Els canvis, doncs, d'estils i de punts de vista narratius enriqueixen aquest conjunt de relats, de manera que alguns prenen tant de cos que podrien esdevenir petites novel·les. D'altra banda, el ritme trepidant de cada història, amb els talls adequats en els moments més angoixants, o bé amb l'aparició d'escenes humorístiques, és una constant.

Personatges

A cada història, s'hi presenta un personatge-protagonista (normalment un boig, un assassí, un psicòtic, un maníac, un obsés) que desencadena, voluntàriament o no, una situació que ratlla la paranoia. Però, a la mateixa història, un o més personatges “normals” cometen les mateixes accions de barbàrie que el desequilibrat. Així doncs, per exemple, en el relat “El cas de l'orfe forassenyat” el protagonista és un jove orfe, aturat, psicòtic, incomunicat amb la realitat que l'envolta que, per una circumstància concreta —la mort de la portera— té la possibilitat de convertir-se en actor de la història. En realitat, però, és víctima d'un error del policia encarregat del cas, que, per inexpert, ocasiona incidents grotescos, i més sensació de ridícul.

De vegades, els protagonistes són gent normal i corrent fins que, per atzar, sense explicació possible, perden el nord. És “El cas dels folls amb mirada de boig” que, tot i restar al marge de la societat —reclosos en un sanatori— acaben essent víctimes d'aquells qui —en teoria— representen l'ordre i la raó, però la investigació del seu assassinat no interessa ningú i la veritat roman amagada.

En altres relats, si es produeix un crim, l'assassinat que s'hi comet queda diluït al costat de les accions absurdes que protagonitza la pròpia societat, de manera que el lector comprèn —i fins i tot disculpa— l'actuació del personatge assassí, perquè és l'únic que es mostra humà, com passa, per exemple, en “El cas horrible de l'assassí de Columbus (Ohio)” on que la història es capgiri, que el presoner escanyi el visitant i que es vesteixi amb la seva roba per escapar-se de la presó són fets secundaris, perquè el que realment colpeix és “l'ordre absurd” que imposa la societat institucionalitzada.

Fins i tot, l'únic protagonista que gaudeix d'una vida fantàstica i és conscient de la sort que té —“El cas del desaparegut admirable”— acaba igualment essent víctima d'una situació absurda que el mena a la mateixa fi que els de la resta d'històries. És com si l'autor també volgués castigar aquells que ho tenen tot fàcil; la societat, els individus, són una màquina que només pot destruir. En definitiva, personatges caricaturitzats, víctimes de la follia quotidiana.

Suggeriments didàctics

1. El conjunt de relats és hereu del corrent anomenat realisme brut. Després de recollir informació sobre aquest corrent, els alumnes poden observar en què es diferencien del moviment literari aquestes històries i en què s'hi acosten.
2. A fi d'evitar que els relats semblin un conjunt deslligat d'històries curtes, els alumnes poden dividir-se els relats per grups, de manera que cada grup en faci l'estudi complet d'un. S'hi ha d'analitzar la trama, el personatge, l'estructura, el punt de vista i el registre emprat. A continuació, poden veure les similituds i diferències que s'observen entre els relats.
3. Després de l'anàlisi, es pot fer un exercici de síntesi, que consistirà en la redacció d'un text que expliqui com és la societat que l'autor ens descriu en aquestes narracions i com són els personatges que l'habiten. Finalment, es pot fer una reflexió conjunta sobre la visió que l'autor té del món.
4. “Necrològica rància” s'escapa lleugerament del to, més o menys unitari, de la resta d'històries. S'hi planteja l'agonia de l'escriptor en el moment del procés creatiu. Els alumnes, després de fer un repàs per la vida i obra de Joan Salvat-Papasseit, analitzaran el contingut i la forma del relat en relació amb l'obra del poeta.
5. Alguns dels relats que formen part de l'obra Qui al cel escup... han estat adaptats com a textos dramàtics i publicats a Melosa fel i a No hi ha illes meravelloses. Pot ser interessant per als alumnes fer-ne la lectura comparada, a fi d'establir els ajustaments que hi ha fet l'autor, tant pel que fa a la modificació de la trama com a la de la tècnica emprada.

➤ El fil de plata

Edat de lectura

Sens dubte serà una novel·la ben interessant per a nois i noies a partir de 16 anys. Les edats joves dels protagonistes, la joia de viure l'instant en un context de llibertat i de grans esperances, primerament, i sobretot el tema d'amor i d'amistat que s'hi planteja faran les delícies d'una bona lectura.

Argument

Gregori, Maria i Pere són tres joves adolescents, procedents de la classe treballadora o menestral, que es coneixen per atzar, a través d'un anunci de Ràdio Barcelona, just el dia que tots compleixen 18 anys. A partir d'aquesta data, s'estableix un fort lligam d'amistat que els menarà a viure junts l'esclat de joventut, justament durant la República, en uns moments de gran convulsió social i, alhora, de grans ideals: la lluita del moviment obrer, l'alliberament de la dona, la llei de divorci... Però, el començament de la Guerra Civil estronca els seus projectes, i cadascun es veu sol, abocat a una difícil i dura realitat, que els durà a destins ben diferents. Tanmateix, però, el vincle d'amistat es manté en la separació, fins al moment que han acordat de retrobar-se: el cap d'any de 1986, just cinquanta anys més tard de la seva primera trobada.

Tema

Si bé les constants referències geogràfiques i cronològiques poden fer suposar que *El fil de plata* és una novel·la realista sobre Barcelona a l'època de la República i del començament de la Guerra, (de fet, aquest panorama històric, polític i social és presentat al lector amb tota mena de detalls —sobretot mitjançant el relat d'en Pere, que és el personatge més compromès amb la vida política i sindical—) no és menys cert que el tema que s'imposa clarament durant la lectura d'aquesta obra és el cant a l'amistat i a l'amor, a la vida, amb tot el que té de fragilitat i de duresa. El mateix títol ja indica, com diu l'autor, que la vida és dèbil com un fil, però que si és de plata, aleshores és més forta i té més valor (símil extret de la Bíblia). També aquests joves han de fer-se grans de cop, ja que s'han d'enfrontar a la guerra.

Els referents històrics situen el context que ajuda a créixer i desenvolupar-se uns personatges. Fixem-nos, si no, en l'exaltació entusiasta amb què determinats fets són viscuts per la Maria:

Vèiem com el món i les lleis dels nostres pares trontollaven amb la República i ningú no ens explicava per què [...]. I a mi el cor em deia que se m'acostava època de canvis. Com si una bola de neu hagués anat rodolant i fent-se cada cop més grossa. La bola de neu era la meua vida i estava a punt d'esclatar.¹³

No obstant això, l'obra, combinació d'humor, passió, sentiment i intensitat, no té un caire agressiu, sinó que és una novel·la de sentiments; com diu l'autor, pretén ser un homenatge a una generació truncada per la guerra del 36.¹⁴ La reflexió sobre els tres protagonistes, que en plena joventut i en el moment de descobrir el món veuen tallades les ales per una situació de follia col·lectiva, ens duu a pensar en l'absurditat de totes les guerres.

Estructura

La novel·la és presentada directament pels tres protagonistes: no hi ha un narrador que descriu fets i personatges, sinó que són els tres joves qui expliquen amb una naturalitat extraordinària la seva percepció de la realitat, tant l'íntima —aquella que afecta les seves relacions, els seus pensaments, el seu comportament i actitud—, com la social, que també

¹³ BAULENAS, L-A. *El fil de plata*. Barcelona: Columna-Proa, 1998, p. 70.

¹⁴ *Regió 7* [Manresa] (18 de setembre de 1998)

és viscuda i percebuda de manera diferent per cadascú. Aquesta presentació condiciona l'estructura de la novel·la: és com un documental, un recull de tres diaris, escrits per tres personatges, amb un fil comú: la relació d'amistat i amor que s'estableix entre ells.

Per tant, les parts en què es divideix el llibre només tenen sentit en l'organització temporal i cronològica que acosta o allunya les seves vides. Així, la primera part situa la infància dels tres personatges protagonistes fins al moment de conèixer-se, just quan fan 18 anys, i correspon a un període temporal que es tanca l'any 1935; la segona part, corresponent a l'època final de la República (1935-1936), mostra la relació dels tres personatges durant aquest període i és la que marca d'una manera més evident l'esclat de la joventut, el naixement de l'amistat i de l'amor dels protagonistes, la lluita pels ideals i els somnis per un món millor (és la part més vital i més intensa, la que proclama el goig de viure), fins que la guerra els separa; la tercera part, anomenada "Les nostres guerres, tots sols", correspon al període de la Guerra Civil, quan els protagonistes viuen separats: a les trinxeres, en un cau o subsistint a la ciutat.

La cloenda del llibre, el 31 de desembre de 1985, és una mena d'elegia nostàlgica de tres vides truncades però dignes de ser viscudes; és la part que incita més a la reflexió, el toc poètic que li dóna la categoria de novel·la excel·lent. No és estrany que l'epíleg es faci a través d'una sola veu: la d'en Gregori, no només pel fet de ser el més tímid, sinó i sobretot per raons familiars i d'origen (la seva família és del bàndol dels guanyadors).

Personatges

En Pere, procedent d'una família menestral de Ripoll, és un personatge simpàtic, mogut per la rauxa: rauxa per posar-se a treballar i abandonar els estudis i, més tard, la família; per introduir-se en la lluita obrera, afiliant-se al Bloc Obrer i Camperol —a través de l'amistat d'en Ferri—; per conquerir la Maria —seduir-la, amb xampany, en un cinema buit i amb la visió d'una pel·lícula—; pel casament que organitza o per oferir-se com a soldat voluntari al Front d'Aragó; per començar a oblidar la Maria —les seves cartes eren massa tristes—, i rauxa també per abandonar-la definitivament i quedar-se en mans d'una vídua molt més gran que ell, encara que, per això, hagi de fer-se passar per desaparegut.

En Gregori és un noi tímid, fill únic d'una família conservadora i molt catòlica, amb una infància marcada per les supersticions i els precedents de desori mental dels seus avantpassats. Estudia dret a la universitat, però no fa ni viu la vida d'estudiant, ja que només es relaciona amb Cleofàs, el bidell de la facultat, al qual té idealitzat. Aconsegueix sortir de l'ou i trencar amb l'estil de vida familiar quan coneix en Pere i la Maria. Amb ells descobreix l'amor, el sexe, l'amistat, la vida i el treball. A través d'ells madura i es fa gran. Es casa amb la Rosa, a qui havia conegut durant els anys de guerra perquè estava amagat a casa seva. Té fills i néts, i una vida pròspera que li farà augmentar el negoci de tabac del seu sogre. És l'antítesi d'en Pere: és el seny.

La Maria és un personatge que es fa sol; d'una infància més aviat infeliç, òrfena, als 11 anys és acollida pels seus oncles, abandona l'escola i inicia el que serà tota la seva vida: un esforç continu de treball i més treball; primerament a la fonda dels oncles, més tard de dependent a una botiga i, finalment, de comptable. Les ganes de superar un passat massa trist la fan esdevenir autosuficient ben aviat, i inicia la seva joventut amb la recerca dels nous ideals que aporten els nous temps. Inquieta i lleial, descobreix l'amistat i l'amor amb en Pere i en Gregori. La confusió de sentiments —està enamorada de tots dos— i les circumstàncies que li toca viure —l'esclat de la guerra— condicionen el seu futur, ja que decideix casar-se amb el primer dels dos amics que li ho demani. Casada amb en Pere, és el personatge que més pateix el pas de la guerra: l'absència del marit i de l'amic, la fam i la

lluita per la supervivència, la malaltia, la soledat... estronquen la possibilitat d'un futur esperançador.

Suggeriments didàctics

1. L'ambientació històrica de la novel·la permet de resseguir fil per randa com es vivia a Barcelona, durant la preguerra, la guerra i la postguerra. Els alumnes, a mesura que llegeixin el llibre, poden recollir en dues llistes els trets que caracteritzen l'època de la República, d'una banda, i la de la guerra i postguerra de l'altra. Poden comprovar amb l'ajut documental corresponent qui eren els personatges polítics, els partits o grups sindicals que s'hi referencien. Finalment, poden argumentar el grau de compromís de l'autor amb l'època que descriu.
2. La novel·la s'estructura en quatre parts que responen a una organització temporal i cronològica que acosta o allunya la vida dels protagonistes. Els alumnes poden calcular el nombre de pàgines de cada part i observar a quina es dona més importància i per què. A continuació, poden posar-hi un títol que en resumeixi cada part, igual com El fil de plata, que dona coherència a tota la novel·la. També poden observar la tècnica i el punt de vista narratiu emprats.
3. Amb una lectura atenta de la novel·la es pot veure quins són els moments més intensos de les vides d'aquests personatges i, sobretot, com es forja i es consolida la seva relació d'amistat-amor.
4. En la novel·la hi ha un munt de personatges secundaris relacionats amb cada un dels tres protagonistes. Es pot descriure l'univers de cada protagonista amb el món que l'envolta, tant si és un personatge familiar com si hi té una relació laboral, professional, d'amistat... D'aquesta manera es reconstruiran tres petites històries que poden servir per identificar més el món que caracteritza cada personatge.
5. L'epíleg és el que dona volada a la novel·la, amb un to poètic i elegíac, a través del monòleg d'en Gregori:

I, malgrat tot, la vida té coses bones. Hi ha el meu amor per la Roser i hi ha els records, que ens ajuden a viure. I els morts no són morts perquè els tenim al record, no pas per res més. Torno al temps dels divuit anys i recordo amb intensitat aquells moments fugaços de felicitat plena que mai més no he retrobat. Només per aquells moments ja val la pena haver viscut: érem importants, nosaltres. Érem únics, nosaltres tres. Érem bona gent.

Podria ser interessant de fer un exercici de creació literària amb els alumnes, de manera que siguin la Maria o en Pere els que tanquin la història final, la promesa del retrobament no aconseguit, amb un resum de la seva vida (amb aquesta reflexió final o, si volen, amb una altra de ben diferent); això sí, caldrà emprar la primera persona narrativa i combinar l'ús del diàleg i el monòleg interior.

➤ Noms a la sorra

Edat de lectura

Considerem que aquesta novel·la és recomanable per a alumnes a partir de 16 anys. La complexitat de l'estructura de l'obra, els referents històrics i la seva repercussió en la vida dels protagonistes, i la doble acció que s'hi relata ens indica que és més adequada per a alumnes de batxillerat.

Argument

Estrela, la mestressa d'un bordell de luxe a Lisboa, ha rebut l'encàrrec d'acompanyar durant un parell de dies un suposat industrial que, de fet, és el general Veloso, a qui ella ja coneixia de quan havia residit, temps enrere, a Angola. Inesperadament i de manera secreta, després de travessar la frontera espanyola, pateixen un accident; el general mor i Estrela, greument ferida, és rescatada per l'exèrcit popular de Portugal i duta a un centre hospitalari, d'on, malgrat les fortes mesures de seguretat, no se'n sortirà.

Tema

Aquesta novel·la explica una història de vida d'una persona anònima que, a causa dels grans esdeveniments històrics que es produeixen, primer a Catalunya —la Guerra Civil— més tard a Portugal —la dictadura de Salazar i la revolució dels Clavells—, i després a Angola —colonialisme i revolució—, serà víctima d'un exili continu i es veurà forçada a ser protagonista d'un seguit d'aventures, de les quals gairebé sempre sobreviurà. Per tant, hi ha com dues dimensions: la narració de les aventures i el vessant psicològic de la protagonista en cadascuna de les situacions que haurà de trampejar per sobreviure. És la gran paradoxa de la vida que, tot i ser viscuda o —sobreviscuda— intensament, acaba en l'oblit, com un nom escrit a la sorra. Com diu Baulenas, volia fer el seguiment d'un exiliat anònim, d'algú que es troba en l'aventura sense tenir-ne cap ganes.¹⁵

Al mateix temps, per mitjà de les aventures i del relat de la protagonista, coneixem la intenció de l'autor i el seu compromís envers la situació social i política de la Península Ibèrica i, concretament, de Portugal. I, de manera directa, retratant temes i situacions, o mitjançant l'aportació de molts petits detalls, transmet una sensació de realitat molt més viva per a comprendre el context històric que serveix de marc al personatge protagonista.

Estructura

La novel·la encavalca dos plans narratius, de manera que s'hi va combinant, amb la tècnica del *flash-back*, una escena del passat i una del present. De fet, l'estada de la protagonista a l'hospital és el desencadenant que la duu a evocar tota la seva vida a través del monòleg, un monòleg que aporta realisme i sensació d'intimitat. Així, coneixem el periple de la seva vida —una existència viscuda al límit en cada un dels episodis—, des dels seus orígens: en realitat és Damila Rossi Miracle, catalana, néta d'avis genovesos establerts a Barcelona, infermera voluntària a l'exèrcit durant la Guerra Civil que es veu obligada a fugir cap a França i des d'allà, camuflada en un vaixell, arriba a Lisboa, lloc on comença a refer la seva vida i pren una nova identitat; més endavant, torna a fer les maletes

¹⁵ *Diari de Girona* [Girona] (19 d'abril de 1995)

i fuig a Angola, on viu la revolució d'aquesta colònia portuguesa, fet que la retorna a Lisboa, on viurà l'època de la Revolució dels Clavells.

La trama de la novel·la és escrita a partir del punt de vista narratiu de la protagonista, la qual, en primera persona, narra el seguit d'aventures de què ha estat objecte. Malgrat la densitat de l'estructura (39 capítols i 337 pàgines) i els 54 anys de vida de la protagonista, la història que s'hi relata és àgil, tant per la introducció sovintejada de diàlegs com per l'organització dels blocs narratius i els continus talls o el·lipsis que concentren l'atenció en determinats episodis i fan que el ritme de la novel·la sigui trepidant.

Personatges

La força narrativa de la novel·la, el ritme trepidant per la successió imparable d'aventures i, sobretot, l'encert del punt de vista narratiu en primera persona contribueixen a dibuixar una excel·lent caracterització del personatge protagonista que, al final de la seva vida, des de l'hospital, resumeix així:

Són quatre dies i fent càlculs ràpids, ja els he viscuts tots: un dia català de joventut, un dia lisboeta de maduresa, un dia africà de culminació i un altre dia lisboeta per comprovar que la sorra del Tejo s'omple de noms que l'aigua del riu s'emporta cada dia amb la marea.¹⁶

La novel·la gira al voltant de les aventures de Danila/Estrela i de les experiències personals que viurà al llarg de la seva vida. La resta de personatges són perifèrics, els coneixem a través de la relació que mantenen amb la protagonista, però només apareixen en moments puntuals. Així, de la Danila Rossi Miracle, de l'època d'infància i primera joventut, en queda l'empremta de l'àvia, italiana, filla i néta d'anarquistes romanyols, que s'establí a Barcelona per l'Exposició Universal amb un negoci de gelats. És un personatge secundari a la novel·la però atractiu i vital, pal de paller i únic referent familiar (el pare de Danila és viatjant, i més endavant es farà fonedís, i la mare sempre està malalta).

L'esclat de joventut es produeix enmig de la guerra, en la qual Danila participa activament, per les seves conviccions; la presència de la mort contrasta amb la fascinació per la vida que experimenta Danila, fascinació, d'altra banda, pròpia de l'edat. Des d'aquest moment, les ànsies de llibertat i el desig de supervivència li faran afrontar tota mena de situacions (quan, des del bàndol franquista, li canvien la identitat prenent-la com una heroïna de guerra), de fugides (els amagatalls que li ha buscat l'àvia) i d'exilis (pas per França i arribada a Lisboa, on canviarà novament d'identitat: primer es farà passar per italiana i, més endavant, per portuguesa), dels quals aprendrà a lluitar, a esgarrapar la llibertat i a ser feliç; ella mateixa així ho confessa al final de la seva vida:

Havia estat feliç? Ser feliç exigeix molta disciplina. I jo m'havia proposat de ser feliç des de molt joveneta...¹⁷

Del món de la seva joventut, a Lisboa, en surten tres personatges entranyables: els dos vells —la Palmira i en Vasconcelos—, que l'ajudaran incondicionalment, i en Jabel —un home sol, de cinquanta-vuit anys que, a canvi de gaudir de la companyia i joventut d'Estrela, li proposa el pacte de casar-se. Per a la protagonista, és l'oportunitat de camuflar-se per sempre més i de tornar-li la dignitat de ser una persona, amb un carnet

¹⁶ BAULENAS, L-A. *Noms a la sorra*. Barcelona: Columna, 1995, p. 336.

¹⁷ BAULENAS, L-A. (1995) p. 27.

d'identitat portuguès i com a filla de la Palmira i en Vasconcelos. Hi viu cinc anys, i neix entre ells una complicitat i una amistat indestructibles.

Després d'aquests anys d'estabilitat i de tranquil·litat, la vida, i sobretot la força del destí, l'empeny a noves complicacions: s'enamora de l'Alcides, un personatge atractiu, misteriós, i immensament seductor que, sense res més per oferir-li que el seu amor, li demana que l'acompanyi en la seva fugida del país, perseguit per la llei, i, als vint-i-sis anys, Estrela comença l'aventura de l'Àfrica, a Angola, on viurà l'època més feliç de la seva vida:

...va arribar amb el temps just de poder celebrar tots junts l'any de gràcia de 1947. Allò va marcar el començament de l'època més feliç de la meua vida. Vist en perspectiva, no és que fos gaire llarga, però només per haver-la pogut viure ja valen la pena totes les penalitats passades.¹⁸

Aquesta etapa de culminació ve marcada per l'amor que sent envers l'Alcides —un personatge peculiar que va morir tal com havia viscut, sempre al límit, enverinat, però que és el gran amor de la protagonista— i el descobriment de l'amistat amb Graça, una dona anglesa, bonica, d'edat semblant a Estrela, que l'acompanyarà pràcticament fins al final de la seva vida, ja a Lisboa.

Malgrat els tràngols que ha viscut, Estrela, però, no és una persona pessimista. Conscient, des de ben jove, que el factor temps és essencial, quan fa balanç de la seva vida, tot i haver estat tan marcada pel dolor i la supervivència, ha estat positiu, perquè ha sabut aferrar-se a la vida i gaudir de cada instant de felicitat:

Vaig pensar si havia tingut temps de fer coses. Tothom, cadascú, en el fons no fa més que agafar, que xuclar, part del temps dels que l'envolten. Cada vegada que odia o que estima. Però no tenim mai la sensació que els altres ens en donin, de temps. Si hagués tingut més temps hauria fet això o això altre, es diu. Jo no: havia tingut tot el temps del món.¹⁹

Suggeriments didàctics

1. Els marcs temporals i els grans esdeveniments històrics que apareixen a la novel·la poden ser un recurs excel·lent perquè els alumnes esbrinin el desenvolupament de la història d'aquest període a la Península Ibèrica.
2. L'estructura de la novel·la, amb la combinació d'escenes del passat i del present, pot originar un treball d'investigació sobre la novel·la dins de la novel·la (flash-back...). També la combinació de diàleg i de narració, i l'ús del punt de vista narratiu en primera persona, en forma de monòleg, pot desvetllar un estudi més aprofundit de tècniques i recursos narratius.
3. Estrela, la protagonista, és un personatge extraordinàriament atractiu, sobretot pel que fa a la gran quantitat d'aventures en què es veu immersa. A mesura que es llegeixi la novel·la, els alumnes poden elaborar un guió que els ajudi a situar el seu marc temporal i espacial, amb totes les aventures que caracteritzen cadascun dels cicles vitals de la

¹⁸ BAULENAS, L-A. (1995) p. 236.

¹⁹ BAULENAS, L-A. (1995) p. 27.

protagonista. Finalment, es tracta de situar els tres grans moments —o les tres novel·les— que hi ha incloses a l'obra.

4. La brillant caracterització d'escenaris, tant a Lisboa com a l'Angola colonial, fruit d'un agut sentit de l'observació, permet fer un retrat magnífic dels ambients, com si es tractés d'una pel·lícula. Els alumnes podrien seleccionar aquells plànols o escenaris més exòtics relatats a la novel·la que més servirien per caracteritzar l'espai i l'època si n'haguessin de fer un film.
5. La novel·la mostra la càrrega emocional de la protagonista en cada un dels episodis de la seva vida. Podria ser interessant que cada alumne fes un treball de creació a fi de definir el perfil del personatge.

4. QUÈ HA ESCRIT?

Narracions

- Qui al cel escup... Vic: Eumo, 1987. (Recull alguns dels relats amb què va obtenir el Premi Jacme March, 1986.)
- Càlida nit. Barcelona: Edicions 62, 1990 (Premi Documenta de novel·la, 1989)

Narracions dins de llibres col·lectius

- La profecia. Barcelona: Àrea, 1989.
- Deu claus al pany. Barcelona: Pòrtic, 1991.

Novel·la

- Neguit. Barcelona: Pòrtic, 1988. (Premi La Piga de novel·la eròtica, 1988)
Traducció al castellà: Inquietud. Barcelona: Ultramar, 1990.
- Sus Scrofa (Porcs). Vic: Eumo, 1988. (Columna l'ha recuperat amb el títol Els caníbals, 1998)
- Rampoines 451. Barcelona: Columna, 1990.
- Noms a la sorra. Barcelona: Columna, 1995. (Finalista del Premi Sant Jordi de Novel·la, 1994) Traducció al castellà: Nombres en la arena. Barcelona: Alba, 1996.
- Alfons XIV. Un crim d'Estat. Barcelona: Columna, 1997. (Finalista del Premi Sant Jordi de Novel·la, 1996)
- El fil de plata. Barcelona: Columna-Proa, 1998. (Premi Carlemany de Novel·la, 1998 i Premi de crítica narrativa Serra d'Or 1999)

Teatre

- No hi ha illes meravelloses. Barcelona: Institut del Teatre, Diputació de Barcelona, 1992.
- Melosa fel. València: Tres i Quatre, 1993. (Premi Ciutat d'Alcoi 1989)
Traducció pròpia al castellà: Dulce hiel. Badajoz, 1990.
- El pont de Brooklyn. Barcelona: Edicions 62, 1995. (El Galliner; 143) (Premi Ciutat d'Alcoi 1995)
- Trist com quan la lluna no hi és. Alzira: Bromera, 1995.

Manuals

- Manual de llengua catalana per a ús i bon aprofitament dels estudiants de COU per Lluís-Anton Baulenas. Barcelona: Gea, 1984.